
Janusz
BUGAJSKI

Centar za strateška i međunarodna istraživanja,
Washington D.C., SAD

NA PRVOJ CRTI
BOJIŠNICE ZA
NEZAVISNOST
– HRVATSKA I
WASHINGTON

U listopadu 1990. godine, objavio sam u američkim novinama članak naslovljen *Balkanizacija kao blagoslov* (*Balkanization as a Blessing*). Time sam zapravo želio biti neka vrsta “vražjeg odvjetnika”, pozivajući na ukidanje Titove Jugoslavije i ukazujući na opasne političke težnje Slobodana Miloševića. Za takav sam stav imao nekoliko dodatnih razloga. Kao prvo, želio sam iskorijeniti uobičajeno mišljenje da Jugoslavija mora biti sačuvana po svaku cijenu, bez obzira na stremljenja državotvornih nacija. Kao drugo, namjera mi je bila zaviriti ispod onoga što se činilo kao neizbježna dezintegracija i pokušati pridonijeti nužnom osnivanju demokratskih nezavisnih država. I kao treće, želio sam izazvati “jugocentrike” u Washingtonu, koji su dominirali u političkim debatama, ali su bili usko usmjereni na Beograd.

Dopustite da kažem nešto o osobnoj pozadini mog sudjelovanja u raspadu Jugoslavije. Do 1990. godine Jugoslavija nije bila dio moje profesionalne karijere, budući da sam izvještavao o razvoju događaja u sovjetskom bloku, najprije za Radio Europu, a zatim za Centar za strateška i međunarodna istraživanja u Washingtonu. Jugoslavija je postala jedan od mojih osnovnih interesa kada mi je Međunarodni republikanski institut (International Republican Institute) ponudio da pomognem pratiti prve višestranačke izbore u nekoliko jugoslavenskih republika, uključujući Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju i Kosovo. Moram reći da je otada prostor bivše Jugoslavije postao moje primarno područje u Washingtonu, u smislu analize i političkih preporuka.

Tijekom mojih posjeta u vrijeme izbora i političkih procjena u različitim republikama, vrlo sam brzo osjetio da će Jugoslavija uskoro nestati. Preostala su samo dva pitanja: koliko će nasilan biti taj proces i na koji će način reagirati Sjedinjene Države i njihovi europski saveznici te koje će konkretne inicijative poduzeti. Zapravo, Hrvatska i ostale republike koje su težile nezavisnosti suočile su se s

borbom na dvije bojišnice – jednom na domaćem terenu i drugom u inozemstvu. Zato ću vam ukratko opisati moja iskustva na objema bojišnicama u to vrijeme – u Hrvatskoj i u Washingtonu.

Washingtonska bojišnica

Sjećam se ljeta 1990. godine kada sam za Ministarstvo obrane Sjedinjenih Američkih Država pripremao izvješće o mogućnostima izbijanja nasilnih sukoba na području post-komunističke Istočne Europe. U njima sam opisao različite sporne točke na cijelom području Jugoslavije kao najočitija žarišta nasilnih sukoba. Međutim, bilo je teško uvjeriti nadležne vlasti i političke vladine stručnjake da se zakuhava krvavi rat te da to neće biti uobičajena vrsta rata, već ona koja bi mogla prouzročiti znatne civilne žrtve. Pokušao sam upozoriti da će taj sukob biti obilježen borbama sukobljenih nacija za prisvajanje teritorija, uz sudjelovanje najveće i najbolje opremljene vojske na području Balkana.

Prije i za vrijeme protucivilnog rata, Washington je također vodio tešku borbu kako bi uvjerio političare i zakonodavce da središte problema zapravo i nije raspad Jugoslavije, već nasilni pokušaji da se očuva federacija i da se vlast, koja je podupirala i ozakonjivala nasilje, ponovo centralizira u Beogradu. Zbog mnogih se razloga vlada Georga Busha starijeg zalagala za očuvanje Jugoslavije. Međutim, ne vjerujem da je to bila namjerno isplanirana urota protiv Hrvatske i Slovenije, kao što su neki tvrdili. Prije je u pitanju bilo zastarjelo konvencionalno mišljenje i pogrešno usmjerena svjetska politika.

Prisjetimo se da je Sovjetski Savez u to vrijeme još bio na snazi i da se Washington pribojavao kako bi nasilni raspad Jugoslavije mogao biti predznakom nasilne dezintegracije SSSR-a, ohrabrujući Ukrajinu i Baltičke zemlje da zatraže potpunu nezavisnost, izazivajući sukobe s Moskvom. Osim toga, nije postojalo ranije iskustvo priznavanja novih država, a očigledno ih je brinulo i to što bi se i ostale zemlje u regiji mogle rastrojiti ako bi se u Jugoslaviji postavio presedan. Također, Bijela kuća Georga Busha bila je zaokupljena Zaljevskim ratom i njegovim posljedicama, tako da i nije previše obraćala pažnju na opasnosti u Jugoslaviji.

U to je vrijeme bilo izuzetno teško skrenuti čvrsto usmjerenu pažnju službenog Washingtona s Hladnog rata. Sve se to događalo unatoč dokazima da se rađa novo doba i unatoč ponovljenim upozorenjima nekih promatrača da će bez pravovremenog i intenzivnog američkog upletanja

mogućnosti rata porasti. Sa svog je stajališta Beograd shvatio američko neupletanje kao tiho odobrenje Miloševićeve politike i slobodne ruke da poduzme mjere i osigura prisilno održavanje integriteta jugoslavenske države.

Naravno, Beograd je vješto iskoristio sve te predrasude, strahove i odvrćanja pažnje i namjerno iskonstruirao krvavi rat kako bi dokazao da bilo kakav raspad Jugoslavije mora biti nasilan, te da su za izazivanje sukoba odgovorne države koje teže nezavisnosti. U to je bio uključen još jedan element: činjenica da je nekoliko američkih dužnosnika služilo u Jugoslaviji u nekom razdoblju svoje karijere te da su tu zemlju još uvijek promatrali kao neku vrstu štitnika protiv sovjetskog prodora i kao polu-saveznika Sjedinjenih Država, makar i komunističkog.

U to je vrijeme u Washingtonu postojala samo nekolicina analitičara koji su podržavali raspad Jugoslavije i nezavisnost svih republika i pokrajina. Moram priznati da je meni mogućnost slovenskog i hrvatskog osamostaljivanja bila još privlačnija zbog upozorenja političara i analitičara da će Jugoslavija postati presedan za dezintegraciju Sovjetskog Saveza.

Od 1990. godine nadalje, u masovnim je medijima u Washingtonu također postojala intenzivna propagandna kampanja protiv Hrvatske i njezina osamostaljivanja. Komentatori i novinari, koji nikada ranije nisu ni čuli za tu zemlju, odjednom su otkrili neko novo fašističko čudovište koje je odlučilo uništiti prividno uspješnu multi-etničku Jugoslaviju. Neke od tih propaganda bile su primitivne, neke sofisticiranije, no moglo se naslutiti da je u pozadini ozbiljna koreografija, ne toliko od strane Beograda, koliko od strane pro-beogradskih simpatizera na Zapadu, uključujući znanstvenike i političke stručnjake koji su pisali za vodeće novine i časopise i imali pristup zakonodavcima i vladinim službenicima.

U jednom sam značajnom pogledu imao sreće – u tome da nisam bio tradicionalni “jugoslavist” kao neke moje kolege znanstvenici ili djelatnici u nevladinim organizacijama. Mnogi od njih su bili toliko zaokupljeni mističnošću jugoslavenskog iskustva da nisu vidjeli nijednu moguću alternativu te su svaki korak prema nezavisnosti smatrali moralno odbojnim i politički destruktivnim. Bilo je teško pokušati protiviti se antihrvatskoj propagandi u tisku i u nekim političkim krugovima. Trebalo je strpljivo objašnjavati da postoji život i izvan Beograda i da su Jugoslaveni i Srbi zapravo manjina u toj umjetno stvorenoj državi. Trebalo je isticati da Hrvatska, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Kosovo i Makedonija također teže nezavisnosti i državotvorstvu, dok beogradski režim želi ne samo

ugušiti te težnje, već stvoriti još centraliziraniju državu od one koja je postojala u komunizmu, u kojoj bi srpska elita očigledno dominirala.

Pokušaj zadržavanja perspektive glede događanja u Jugoslaviji te nepristranog i istinitog pisanja o Hrvatskoj bio je dodatno otežan nekim političkim koracima Tuđmanove vlade, pogotovo kada je izbio rat u Bosni i Hercegovini u proljeće 1992. godine. Dokazi o tajnoj suradnji Zagreba i Beograda, o sudjelovanju u akcijama “etničkog čišćenja”, zvjerstvima, masovnim istjerivanjima i koncentracijskim logorima u Bosni i Hercegovini odigrani su u prilog Beogradu, kako bi se hrvatski nacionalisti prikazali jednako brutalnima kao i njihovi srpski protivnici. Čak i kada je nezavisnost Hrvatske bila službeno priznata u Washingtonu, negativni publicitet koji je medijima proširen iz Beograda nanio je štetu hrvatskom slučaju i unazadio napredak zemlje prema međunarodnoj integraciji. Vlada u Zagrebu svojom je autoritarnošću i autodestruktivnom propagandom pridonijela tom negativizmu i izoliranosti, pa su trebale proći godine da se ta šteta ispravi. Napori se nastavljaju.

Hrvatska bojišnica

Okrenimo se domovinskoj bojišnici. Bio sam u Hrvatskoj na vrhuncu rata 1991. godine i posjetio neke od prvih crta bojišnice, kako bih se i sam uvjerio u učinak i prirodu sukoba. Uistinu je to bio rat državno-orkestriranog terorizma s nadmoćnom silom protiv slabo naoružanih branitelja, u područjima koja su srpski nacionalisti i Jugoslavenska narodna armija namijenili osnivanju Srpske republike Krajine. Dopustite da se prisjetim nekoliko snažnih dojmova koje je rat ostavio na mene, ne toliko glede mojih političkih analiza, već glede mojih osobnih osjećaja i opažanja.

Kao prvo, bio sam izuzetno impresioniran hrabrim mladim Hrvatima, muškarcima i ženama, koji su došli iz Sjedinjenih Država, Australije, Kanade i iz drugih država kako bi branili zemlju svoga porijekla u vremenima prijekne potrebe. To me je u mnogočemu podsjetilo na Poljsku tijekom 1980. i 1981. godine, u vrijeme stvaranja Solidarnosti i nametanja vojnog zakona. Ti su mladi Hrvati izlagali opasnosti vlastite živote, ne samo kao vojni dobrovoljci, već i kao kuriri i vodiči stranih novinara i posjetitelja poput mene, duž opasnih prvih crta bojišnice i u okupiranim gradovima i selima diljem Hrvatske. Smatram da bi hrvatska vlada morala posebno priznati i nagraditi njihovu hrabrost i žrtve, jer one su zasigurno pomogle otkrivanju točnije slike o ratu u Hrvatskoj.

Kao drugo, iako nisam uspio ući u sam Vukovar na vrhuncu rata, posjetio sam nekoliko susjednih sela u istočnoj Slavoniji, između Osijeka i Vukovara, kao i područje Karlovca i Siska, gdje sam mogao čuti i vidjeti zvjerske napade na civile. Tada sam shvatio da će hrvatska težnja za nezavisnošću kad-tad prevladati, unatoč po oružju i ljudstvu nadmoćnoj vojnoj snazi protivnika. Mogao sam vidjeti na licima branitelja da su čvrsto odlučili vratiti ono što im je tako nasilno bilo oduzeto u ratu za koji jednostavno nisu bili pripremljeni. Uistinu mogu tvrditi da su zvjerska ubojstva, sakaćenja i istjerivanja imala suprotan učinak od zamišljenog, učvršćujući otpor i snagu volje stanovništva.

Kao treće, sjećam se da sam nakon mog povratka iz Hrvatske govorio političarima i zakonodavcima u Washingtonu kako su razaranje Vukovara i bombardiranje Dubrovnika bili siguran razlog za snažan vojni odgovor Zapada protiv Jugoslavenske vojske. Govorio sam da će Milošević, njegovi generali i paravojne postrojbe, postati još drskiji izbjegne li Beograd ozbiljne reperkusije za te napadačke ispađe, i time će se rat gotovo sigurno proširiti na ostale republike i postati još destruktivniji. Na nesreću, sljedeća su događanja dokazala da je ta teza bila točna. Američki je odgovor bio slab i neučinkovit, a zamisao da bi se Zapadna Europa mogla usprotiviti Miloševiću bila je čista iluzija. Bolnu su lekciju najprije naučili obični hrvatski i srpski civili uhvaćeni u žarište sukoba.

I kao četvrto, vjerujem da je Vukovar svima nama bio značajna pouka, pogotovo sada kada se Amerika bori s vlastitim strašnim civilnim tragedijama koje su uslijedile nakon terorističkog napada na New York i Washington. Glavna je pouka da se teroristički i protucivilni ratovi jednostavno ne mogu smiriti pomoću diplomacije, pregovora i neučinkovitih sankcija. Slabi odgovori i međunarodna neodlučnost zapravo idu na ruku agresorima i teroristima. Pravovremene intervencije potrebne su kako bi se spriječila zvjerstva i ubojstva te pokazalo da su napadi na nenaoružane civile neprihvatljivi i strogo kažnjivi. To bi pogotovo moralo biti jasno ako smo ozbiljni u namjeri da stvorimo jedinstveni sigurnosni sustav za cijelu Europu. Prvi i osnovni princip sigurnosti je sigurnost i zaštita pojedinaca.

Stanovništvo Vukovara pokazalo je zadivljujući duh otpora i nepopustljivosti, unatoč njihovoj nepripremljenosti za rat. Hrabro su se odupirali nadmoćnim vojnim izgledima sve do zadnjeg metka. To me je na neki način podsjetilo na otpor Varšave protiv nacističke okupacije 1944. godine i na neke druge činove nevjerojatne kolektivne hrabrosti. Duh Vukovara može podići duh drugih gradova i naroda koji se suočavaju s traumama i katastrofa-

Janusz Bugajski
**Na prvoj crti bojišnice za
nezavisnost – Hrvatska i
Washington**

ma. I sami Amerikanci, tako navikli na predvidivost, napredak i sigurnost, mogu od Vukovara naučiti kako se boriti s tragedijom i gubitkom i kako krenuti dalje. Čestitam hrabrim ljudima Vukovara i neka vaš grad ponovno uskrsne kao dragulj na Dunavu.